

1.01
Prejeto 28. 2. 2006

UDK 355.40:94(497.1)"1943/1945"

Dušan Biber*

Poveljnik ameriške obveščevalne misije ALUM o Sloveniji 1943-1944

IZVLEČEK

Ameriški poročnik, nato kapetan George Wuchinich je bil prvi oficir ameriške tajne obveščevalne službe v Jugoslaviji na ozemlju pod Titovim nadzorom. Od 27. novembra 1943 do 25. julija 1944 je poveljeval ameriški obveščevalni misiji ALUM Urada strateških služb (Office of Strategic Services - OSS) v Sloveniji. V misiji 14 članov so bili trije ameriški častniki in štirje naredniki, ostali pa so bili Slovenci prostovoljci, ujeti v Afriki kot pripadniki italijanske ali nemške vojske. Misija je poslala več kot 1600 depeš, prejela pa več kot 300.

George Wuchinich, je po vrnitvi iz Slovenije napisal vrsto zanimivih poročil o gospodarskem, političnem in vojaškem položaju v Sloveniji v letih 1943-44. Ni skrival svojega navdušenja nad slovenskimi partizani. Njegova poročila so bila ocenjena kot zanimiva, poučna in dokončna. Razprava povzema tudi nekatere manj znane podrobnosti.

Ključne besede: druga svetovna vojna, Slovenija, zavezniki, ameriška tajna obveščevalna služba OSS, slovenski partizani

COMMANDING OFFICIER OF THE AMERICAN INTELLIGENCE MISSION ALUM ON SLOVENIA 1043-1944

The American Lieutenant later Captain George S. Wuchinich was the first officer of the American military secret service on the territory under Tito's control. Between 27 November and 25 July 1944 he commanded the Independent American Intelligence Service (ALUM) of the Office of Strategic Services (OSS) in Slovenia. Among the fourteen member in the mission, there were three American officers and four sergeants, while the second half was composed of Slovene volunteers who had been captured in Africa as members of the Italian and German armies. The mission sent over 1,600 dispatches and received more than 300.

After his return from Slovenia, Lieutenant, later Captain Wuchinich wrote a series of interesting reports on the economic, political and military situation in Slovenia in 1943 and 1944. He did not try to conceal his enthusiasm for the Slovene Partisans. His reports were considered interesting, instructive and definitive. The paper deals with his views and assessments of the Slovene liberation movement, as well as some less known details.

Key words: Second World War, Slovenia, Allies, Office of Strategic Services, OSS, Slovene Partisans

* Dr., znanstveni svetnik v pokoju, SI-1000 Ljubljana, Celovška cesta 263

Ameriški Urad strateških služb (OSS - Office of Strategic Services) v Kairu je v začetku poletja 1943, še pred kapitulacijo Italije, nameraval sestaviti in poslati v Jugoslavijo obveščevalne skupine, tudi v Slovenijo. Prva skupina treh Slovencev, misija AMAZON, je bila po raznih zapletih pripravljena šele konec oktobra 1943. Odhod se je zavlekel zaradi nemške ofenzive, slabega vremena in nasprotovanja Britancev. General William Donovan, direktor OSS, je zato uspešno posredoval pri vrhovnem zavezniškem poveljniku za Sredozemlje, britanskem generalu Haroldu Wilsonu. Drugi skupini z imenom ALUM je poveljeval poročnik, kasneje kapetan, George S. Wuchinich.

George S. Wuchinich je bil rekrutiran za OSS v ZDA in je maja 1943 prišel v Kairo. "Zdi se, da je pod vtisom, da je določen, da gre tja prodajat ameriško demokracijo tamkajšnjemu ljudstvu", so o njem pisali v Washingtonu že 10. aprila 1943.¹

"Šel sem v Evropo kot popoln tujec. Nikdar nisem bil tam in nikoli nisem spoznal nobenega Evropejca na njegovih domačih tleh. Lotil sem se problemov, s katerimi sem se soočal, in se seznanil z dejstvi. S pozicije objektivnega opazovalca sem slednjič prišel v položaj, ko sem moral sprejeti sklep. Po šestih mesecih v deželi sem se prepričal, da so partizani OK in postavil sem se na njihovo stran, tako kot sem se postavil na stran naše dežele proti Nemčiji in se prostovoljno prijavil za borbo", je zapisal Wuchinich.

Poročnik George S. Wuchinich je opravljal službo vodje misije v Sloveniji od 27. novembra 1943 do 25. julija 1944. Obširno je poročal o dejavnosti misije ALUM, o gospodarskem, političnem in vojaškem položaju, napisal nekaj beležk o italijanskem in avstrijskem partizanskem gibanju, končal pa s poročilom o psihološko-političnem vojskovanju in partizanski kulturi v Sloveniji; skupaj je napisal 139 gosto tipkanih strani.

Ameriški Urad strateških služb se je novembra 1943 odločil, da pošlje v Slovenijo svojo misijo. V nasprotju z načrtom je prva v Slovenijo odletela skupina treh Slovencev v ameriških uniformah s kodo AMAZON. Namesto na Štajerskem je v noči 26. novembra 1943 pristala kar v domobranski postojanki v Velikih Laščah, padla v ujetništvo, izgubila opremo, vendar so v zmedu ob alarmu, češ da se je začela ameriška invazija, uspeli pobegniti.

Naslednjo noč, 27. novembra, je skupina ALUM srečno doskočila v Glavni štab NOV in POS. Misija ALUM je kasneje štela 14 članov; sedem je bilo pripadnikov ameriške vojske, trije ameriški častniki in štirje ameriški naredniki, sedem pa je bilo Slovencev rekrutiranih v Afriki. Ti kot bivši nemški ali italijanski vojaki pri slovenskih partizanih niso bili posebno priljubljeni.

Poročnik Wuchinich, prvi in edini ameriški obveščevalni oficir tajne službe na ozemlju "pod Titovo kontrolo", je opozarjal, da so partizani nasprotovali uporabi informatorjev jugoslovanskega porekla, bivših vojnih ujetnikov. Ponudili so, da priskrbijo svoje lastno osebje v te namene.²

¹ The National Archives and Records Administration (dalje NARA), Washington, D.C., Record Group (dalje RG) 226, Entry (dalje E) 99, Box (dalje B), 43, File (dalje F) 214, CAIRO-OSS-OP-3, History of SI Branch.

² NARA, RG 226, E 190, B 72, F 15, CAIRO-SI-OP-2. Podpolkovnik LADA-MOCARSKI 22. 1. 1944 direktorju tajne službe OSS Whitney Shepardsonu, Washington.

Že decembra 1943 je ALUM poslal 233, do 2. junija 1944 pa kar 1312 depeš. To je rekord po obsegu, če že ne po kakovosti. Mnoga poročila so bila namreč sestavljena iz napaberkovanih zapažanj o deželi, osebnih izkušenj in nepreverjenih govoric. Tako beremo v osnutku uradne zgodovine OSS Kairo.

Misija ALUM pa je vendarle zbrala nekaj odličnih obveščevalnih podatkov o političnem razvoju v Sloveniji, partizanski morali, bojnem razporedu in tarčah za letalsko bombardiranje. Misija je pomagala evakuirati rešene letalce in pri organizaciji pobegov vojnih ujetnikov; od februarja do aprila 1944 je bilo evakuiranih več kot sto ameriških letalcev.³

"Skoraj pet mesecev sem bil Amerikanec najbližji Hitlerju, ne kot ujetnik, po zaslugi partizanov. Zame je bilo sleherno letalo del Amerike in doma", je zapisal poročnik Wuchinich. Njegovo poročilo o reševanju ameriških letalcev in pomoči partizanov se bere kot napeto čtivo in privlačna reportaža. Direktor OSS general Donovan je te dosežke misije ALUM še posebej populariziral znotraj svoje organizacije in povezanih vladnih agencij.

Kapetan Wuchinich je v zaključnem poročilu navedel, da je od novembra 1943 do julija 1944 misija poslala več kot 1600 depeš, prejela pa 300. Glavni radijski sprejemnik in oddajnik je bil pri misiji, drugi pri skupini, ki je zbirala podatke o vremenu, tretji pa pri Litiji, kjer so nadzorovali železniški promet. Glavna obveščevalna naloga misije ALUM je bilo nadzorovanje in vsakodnevno poročanje o železniškem prometu na progah Maribor-Ljubljana-Trst in Maribor-Zagreb-Beograd. Avgusta 1944 je opazovalnica pri Litiji prenehala z delom, ker je bil Vinko Stamol ubit.

Misija skoraj šest mesecev ni dobila nobenih pošiljk z oskrbo, zato so morali prosjačiti Britance. "Živel sem nekako prav tako kot partizani", je zapisal poveljnik misije ALUM. "Štiri mesece smo bili brez soli, šest mesecev so bile cigarete in sladkor prava redkost. Slabo vreme, sovražnikove akcije in odmeti v roke sovražnika so bili glavni razlogi." Wuchinich je krivdo pripisoval tudi slabi koordinaciji med ameriški in britanskimi ustanovami. Naročene pošiljke ameriške oskrbe so bile napak usmerjene, dostavljala pa so jih britanska letala. Mnogo večje težave so bile, ker misija kljub ponovljenim zahtevam ni dobivala potrebne radijske in vojaške opreme.

Misija je skrbno zbirala podatke o sovražnih letalih in letališčih v bližini, o razporeditvi protiletalskega topništva, zlasti na Obirju. Nemški obveščevalni oficir protiletalskega bataljona na Dunaju je maja 1944 dezertiral k partizanom in predal podatke o obrambnem sistemu med Vidmom (Udinami) in Dunajem, radarskih postajah, žarometih itd. Misija je zbirala in sporočala podatke o rezultatih zavezniškega bombardiranja, evakuaciji in morali prebivalstva bombardiranih mest. Prva je poročala o razvoju letečih bomb V-1, lokaciji ene od tovarn. Poročali so o rezultatih zavezniškega bombardiranja ciljev v Sloveniji. Prvo bombardiranje letalske tovarne v Teznu pri Mariboru ni uspelo, ker so bili obrati tovarne v glavnem pod zemljo. Med bombardiranjem letališča pri Brežicah je bilo ubitih 220 Nemcev. Meteorološka postaja, ki je bila sestavni del misije, je vsakih šest ur oddajala poročila o vremenu. Po nemškem letalskem napadu aprila 1944 se je umaknila v hribe in oddajala naprej brez prekinitve.

³ NARA, RG 226, E) 99, B, 43, F 214, CAIRO-OSS-OP-3, History of SI Branch.

Po poročanju nemškega tiska naj bi bil poročnik Wuchinich ubit med vdorom nemških in hrvaških enot pri Metliki med 5. in 9. julijem 1944, njegovo truplo pa preoblečeno v oblačila ameriškega letalca, ki so ga ubili partizani. Sploh pa naj ne bi bil Američan, pač pa Hrvat. "Poročanje o lastni smrti je eno, vendar bi le s težavo sprejel, da me proglašajo za ponaredek, čeprav je to kompliment s strani Nemcev," je sarkastično zapisal poročnik George S. Wuchinich.⁴

* * *

George S. Wuchinich se je seznanil z organizacijo, urjenjem in vojaškimi akcijami slovenskih partizanov. Obiskal je oficirsko šolo, navezal stike s člani britanske vojaške misije. Obveščevalni zvezni oficir v britanski misiji John Leonard (Zdravko Lenščak) ni užival zaupanja partizanov,⁵ saj je bil skoraj dve leti tajnik pri ministru dr. Mihi Kreku v Londonu, njegov brat, kapetan pri beli gardi, pa je menda padel v borbi s partizani.

Na ameriškega častnika sta velik vtis naredila komandant Glavnega štaba NOV in PO Slovenije general Franc Rozman - Stane in politkomisar Boris Kraigher - Janez. "Oba sta majhne postave in izredno mirna. General je veteran španske vojne. Poveljeval je bataljonu Abraham Lincoln v mednarodni brigadi in bil nato premeščen v balkanski bataljon. Živel je v vseh evropskih državah in bil v nekaterih od teh držav v zaporu. Šestintridesetletnik. Nekateri opazovalci sprva ocenjujejo njegovo osebnost kot negativno ali preprosto, vendar hitro spoznajo, da poveljuje. On je samski in uživa največje spoštovanje od najnižjega do najvišjega partizana. To sem opazil zlasti v naslednjih mesecih. Leta 1941 se je boril proti Nemcem na Štajerskem, ko je bilo še manj kot 100 partizanov. Njegov ugled je takšen, da pojejo o njem pesmi in legende. Komunist z dolgoletnim partijskim stažem, razvidnim iz njegove preteklosti. Politično ni vodja. Po naravi je borec in misli samo v vojaških terminih. Po nekaj obiskih sem dobil vtis, da je vojska v dobrih rokah in v raznih priložnostih sem se prepričal, kako dober gverilski voditelj je.

Ni vzgojen v smislu visokih šol. Ima običajno slovensko kmečko izobrazbo in v njegovi preteklosti je polno belih lis, katerih skupna značilnost je, da se je mož, ki je svoje življenje posvetil stvari, spričo težavnega življenja in preganjanja naučil, da drži jezik za zobmi in odgovarja s kratkimi stavki. Zelo je sumničav in neprestano na preži. Bolj je vajen sklepati o političnih postopkih zahodnih demokracij v skladu s komunistično linijo. To je povsem razumljivo spričo naših odnosov z reakcijami v njihovi deželi. Španija in predvojne zveze, o katerih je izredno dobro obveščen, niso zbrisale njegovih večnih dvomov."

Nekoliko krajše je opisal osebnost političnega komisarja Borisa Kraigherja, ki zaradi vpletenosti v politiko in preganjanj ni dokončal študija gradbeništva. "Tudi on je izredno, nenormalno miren in poslušna ure in ure, svoja mnenja pa prihrani za svoje sodelavce. Videl sem ga več kot stokrat in včasih je z izrazom lica pokazal svoja čustva, nikdar in nikoli pa z besedo. [...]. Komisar se odlično ujema z gene-

⁴ NARA, RG 226, E 146, B 205, F 2870, WASH-SECT-OP 76. Wuchinich direktorju OSS Donovanu, 28. 11. 1944.

⁵ O Lenščaku glej v Jože Vidic: Angleški obveščevalci - vohuni ali junaki. Ljubljana 1989, str. 193-212. Ljuba Dornik Šubelj: Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo. Ljubljana 1999, str. 27, 109, 115, 116. John Earle, The Price of Patriotism, Lewes, East Sussex 2005, str. 88-94.

ralom, ves zavzet s političnimi tolmačenji, drugi pa z vojaškimi.", je menil poročnik Wuchinich. Izredno je bil impresioniran z borbeno moralno, vzdržljivostjo in idealizmom partizanskih enot, njihovo samodisciplino. Večina slovenskih partizanov je bila mladeničev od 18 do 22 let, bili pa so tudi še mlajši med 12 in 16 leti.

General Rozman mu je pojasnil razlike med bojevanjem v Španiji in Jugoslaviji. Borci v Španiji so se lahko odpočili v varnih območjih, v Jugoslaviji pa nobeno območje ni bilo varno pred Nemci. "Noben ameriški vojak se ne bi mogel boriti ali živeti v njihovih pogojih, razen če se spomnimo svoje lastne revolucije in če bi morali trpeti v enaki meri. Takšni vojaki niso izvežbani niti disciplinirani iz zunanega izvora, marveč so samodisciplinirani spričo grenkih spominov in želje, da na nek način udarijo nazaj," je menil Wuchinich. Decembra 1943 si je ogledal napad na Kočevje. Poročal je, da so do tja jahali več kot dvajset ur in se na zadnje znašli med Nemci in partizani. Partizani so z italijanskimi topovi vselej streljali iz neposredne bližine.

* * *

V prvem široko distribuiranem poročilu GB-1195 je poročnik Wuchinich opisal gospodarski in splošni položaj v Sloveniji, točneje na ozemlju nekdanje Ljubljanske province pod italijansko okupacijo. To poročilo in vsa druga v tej seriji so označili z oceno B-2, kar je pomenilo "običajno zanesljivo, verjetno resnično poročilo".

Uvodoma so opisane zdravstvene razmere. V celoti vzeto je bilo splošno zdravstveno stanje prebivalstva dobro. Po njegovem poročilu so bili zobje partizanov skoraj brez izjeme v slabem stanju, kar je pripisal triletni vojni in slabi prehrani. Med ženami je bila razširjena bolezen ščitnice, revmatizem in artritis pa pri borcih, prav tako prehlad, pomanjkanje vitaminov. Mnoge žene, zlasti partizanke, so izgubile menstruacijo in dobile moške poteze. Morala je bila na visoki ravni, le malo ali pa sploh nič ni bilo seksualne promiskuitete.

Obsežno je pisal o partizanskem zdravstvu. Samo na območju 7. korpusa je bilo devetnajst vojaških bolnišnic. Pet ranjenih ameriških letalcev je visoko ocenilo zdravljenje v teh bolnišnicah. Poročal je, da imajo civilisti v dveh civilnih bolnišnicah enak tretman kot borci, vojska pa ima prednost pri anestetikih in zdravilih, ter da zobozdravniki praviloma izdirajo zobe, ker ni materiala za plombe in proteze. Kljub pomanjkanju mila je bila po njegovem mnenju osebna higiena na presenetljivo visoki ravni. Njegova opažanja so bila tudi, da so bile kmetije dobro vzdrževane. Vaščani so zjutraj takoj postlali postelje, počistili mize in pomili posodo. Na Dolenjskem so zbirali deževnico.

Zapisal je, da se je partizanska vojska prehranjevala s krompirjem in mesom za kosilo in večerjo, za zajtrk pa je prevladovala prežganka. Hlebčki kruha so bili tako trdi, da bi jih lahko uporabljali namesto ročnih bomb, je bila njegova opazka. Omenil je pomanjkanje soli in zlasti sladkorja in da "čaj in kava nista na voljo".

V zimi 1943-44 so se ljudje bali lakote in se spraševali ali bo dovolj pridelkov do žetve. Rekonvalescenti in borci v zaledju so priskočili na pomoč kmetom pri delu na poljih. Vsa kmečka dela so opravljali z rokami. Jeklen plug velja kot moderno orodje. Kjer ni bilo živine, so ženske same vlekale plug. Najboljši konji so v vojaških enotah. Povprečen kmet ima dva vola, enega konja, deset piščancev, eno kravo, le redke družine pa še ovce in svinje. Vsak član družine dela šest dni od

jutra do mraka.

Predstavil je tudi način preskrbe partizanov. Intendanti so odkupovali živino z denarjem in partizanskimi boni ali pa so dajali potrdila z zagotovitvijo o vračanju v naturi. Kmetje so dan ali dva na teden dajali na posodo konje in vozove, potrebne za prevoz ranjencev, streliva itd. Gospodarstvo v deželi, razen kmetijstva, ne deluje, pač pa so v pogonu številni mlini. Plakati so pozivali kmete, naj skrijejo letino in preprečijo, da bi sovražnik dobil pšenico. Na pomlad 1944 leta je grozila lakota in vsak košček zemlje je moral biti obdelan. Kmetje dajejo vojski vse, kar morejo in ni govora o kolektivizaciji. Še pomnijo strahote italijanske okupacije, zapiranja, požige in nemško ofenzivo oktobra 1943, ko so okupatorji požigali ter plenili živino in hrano.

Poročal je tudi o odnosu do lastnine. Privatna lastnina je spoštovana in ni nameravana nacionalizacija industrije, kmetij itd. Veleposestvo barona Auersperga bo prevzela država. V kmečkih družinah so ostali doma zgolj ženske, otroci in starci.

Bolnišnice se oskrbujejo z nakupi na črnem trgu. Otroci in dekleta od marca dalje hodijo bos, večinoma pa nosijo doma izdelane opanke, čevlje pa le ob nedeljah in praznikih. Borci so dobro obuti in vsak bataljon ima svojega čevljarja. Partizani so bili oblečeni v glavnem v ponošene italijanske uniforme, ki so jih zamenjali z nemškimi, niso pa nosili spodnjega perila mrtvih Nemcev. Borci so imeli običajno italijanske odeje. Če bi imeli dežne plašče, bi verjetno pozdravili kašelj in revmatizem.

Vse tekstilne tovarne so v rokah sovražnika. Mlini in žage so glavna lokalna industrija, mehanične delavnice so številne. Radijske in telefonske zveze med štabi delujejo, tudi med glavnima štaboma Slovenije in Hrvaške. Tehnične službe vojske so dobro organizirane.

Na ozemlju pod nemško okupacijo kmetje s hrano in drugo oskrbo podpirajo partizanske enote. Nemci so rekrutirali 60-70 tisoč mož, tisoče pa poslali v delovna taborišča v Avstrijo in Nemčijo. Računa se, da so Italijani internirali 35.000 Slovencev v Italijo. Poročal je o preselitvi Kočevarjev na Štajersko in Krško polje. Italijanski okupatorji so požgali in razrušili stotine vasi. Partizani so uničili železniško infrastrukturo na Dolenjskem, prav tako tudi pomembne mostove.

Tehniki in inženirji med partizani so menili, da bo obnova trajala 10-20 let. Na južnem Štajerskem in Gorenjskem so partizani razrušili rudnike, tovarne in mline, kjerkoli so le mogli. Rudnik živega srebra v Idriji so poplavalili. Severna Slovenija pod nemško okupacijo ni bila prizadeta ter bo lahko služila kot osnova za obnovo. "Slovenci svoje dežele ne bodo mogli obnoviti sami, brez zunanje pomoči po končani vojni", je menil. Za začetek bodo potrebovali obilo dobre hrane in mila.

V daljšem poročilu na 24 gosto tipkanih straneh je poročnik Wuchinich opisal in komentiral politični razvoj v Sloveniji, za katero prej sploh ni nikdar slišal. Svoje poročilo je zasnoval na opažanjih in ocenil enotnost, demokracijo, cerkev, kolektivizem in komunizem. "Situacija je presenetljivo podobna naši ameriški revoluciji", je menil avtor.

Poudaril je, da je Zedinjena Slovenija v federativni Jugoslaviji eden od vojnih ciljev osvobodilnega gibanja. Beograjske vlade so interese Slovenije podredile srbskim. Slovenski politiki so bili bolj zainteresirani za osebno bogatenje kot za blaginjo ljudstva.

O sodelovanju z okupatorjem je zapisal, da so glavni kvizlingi bela garda ali

domobranci, kot se sedaj imenujejo, da jih podpira prebivalstvo v Suhi Krajini in v delu Notranjske. Partizansko gibanje je pritegnilo v svoje vrste rekrute iz kmečkih družin, ki so bile žrtve italijanske okupacije. Škof Rožman ni mogel zaustaviti tega rekrutiranja, "v njegovi škofiji pa so se belogardistični elementi obdržali in tvorijo glavnino domobrancev", [...] "On je tudi duhovni vodja za Slovenijo. Vzdržuje stalni tok protipartizanske propagande in žalitev h kmetom prek župnikov. Da pri tem ni uspešen, je jasno, ker so se mnogi duhovniki pridružili partizanskim vrstam in svobodno opravljajo verske obrede znotraj partizanske organizacije", je zatrjeval poročnik Wuchinich.

Posebno poglavje poročila je bilo posvečeno rimskokatoliški cerkvi. Ameriški oficir je videl vsaj 50 cerkva s strelnimi linami in bunkerji. Klerikalci so neprestano obtoževali partizane, da so antikristi in da rušijo cerkve. Partizani so odgovarjali, da zgolj čistijo cerkve, ki niso več božje hiše, ker so postale trdnjave. Nemška letala so maja 1944 napadla Dragatuš in prva tarča je bila prav cerkev. Partizani so stalno poudarjali, da nimajo namena uničiti vero, vztrajajo pa na ločitvi cerkve od države. Katoliško prebivalstvo je za svoje cerkve vzorno skrbelo. Ob nedeljskih mašah je Wuchinich videl mnogo partizanov, nekatere s svetinjicami okrog vratu. Metod Mikuž, nekdanj arhivist in škofov tajnik, ni nikdar nosil orožja. "Božji služabnik ne potrebuje puške", je često govoril Wuchinichu.

Poročal je tudi, da so kvislinški časopisi, zlasti Slovenski dom in Jutro, stalno grmeli proti "partizanskemu komunizmu" in Judom, od marca 1944 dalje pa napadali tudi zaveznike Britance, Američane in Ruse. In še, da so belogardisti pod vplivom klerikalnih voditeljev zatrjevali ljudem, da so zavezniki na njihovi strani, prisotnost zavezniških misij pri partizanih in obstreljevanje belogardističnih postojank iz zavezniških letal pa so bili prepričljiv demanti.

O Osvobodilni fronti je zapisal, da je skrbno ukrepala proti izpadom svojih članov v vojni proti domačim izdajalcem. Stotine ujetih kmetov v akcijah proti beli gardi so se lahko pridružile partizanom ali pa so se vrnile k svojim družinam. Zagrozili so jim s smrtno kaznijo, če jih drugič spet ujamejo. Dezerterji iz partizanskih vrst so bili maloštevilni, vendar so napadali kurirje, člane zavezniških misij ali manjše skupine. Res pa so mnogi stari partizani nižjega ranga bili preveč agresivni pri ravnanju s kmeti.

Predstavil je tudi partizansko sodstvo. Sodišča in preiskovalni organi so od februarja 1944 začeli ukrepati proti tem pojavom. Partizani so vzpostavili razvejano civilno upravo in od 19. februarja 1944 (zasedanje SNOS - D. B.) so osnovne demokratične pravice zajamčene vsakemu slovenskemu državljanu. Brezobzirni kršitelji so bili klicani na odgovornost in bili obsojeni na smrt ne glede na junaštva v preteklosti, lojalnost in dolgoletni vojaški staž.

Skoraj vsi voditelji Osvobodilne fronte so prišli iz Ljubljane. Mnogi vodilni intelektualci in umetniki, kot so Ravnihar, Jakac, Vidmar, Pirnat, dr. Lunaček, so se pridružili partizanom. Izobraženci govore vsaj tri tuje jezike, francoščino, italijanščino in nemščino. Slovenci so bili v svoji zgodovini podložniki tujih sil in so sprva težko razumeli, kaj pomeni politična svoboda. Poročal je tudi, da je Tito v Slovenijo poslal 28 srbskih in črnogorskih oficirjev in da so preživeli na vodilnih mestih v vojski. Zapisal je še, da je bil VOS - Varnostna obveščevalna služba februarja 1944 ukinjena in jo je nadomestila VDV - vojska državne varnosti. Omenil je tudi komisijo za zbiranje podatkov o vojnih zločinih.

Poročnik Wuchinich je poročal tudi o svojih izkušnjah in spoznanjih, ko je obiskal svoje sorodnike Srbe v Gorskem kotarju. Za Slovensko primorje je zapisal, da je bilo enotno v podpori partizanom. Po Wuchinichevih ocenah je junija in julija 1944 iz Štajerske prišlo na Dolenjsko štiri do šest tisoč mož in proizvodnja v zasavskih rudnikih premoga je bila povsem onеспособljena. Z izjemo Suhe krajine in delov Notranjske med civilisti ni opaziti protipartizanskih čustev. "Brez pretiravanja lahko rečem, da je v Sloveniji dosežena enotnost na trdni, stabilni in široki osnovi", je menil Wuchinich.

O demokraciji v Sloveniji je Wuchinich lahko kot Amerikanec sodil po lastnih izkušnjah. Le v Črnomlju, Metliki in Semiču je zaznal sledi civilnega nadzora.

Poročal je tudi o zboru odposlancev v Kočevju, kjer je 572 delegatov izvolilo 120 članov Narodnoosvobodilnega odbora in 40 delegatov za zasedanje Avnoja v Jajcu. Vasi s 500 prebivalci so imele po enega delegata in še enega za nadaljnjih 500. Vojska je poslala po enega delegata iz vsakega bataljona. "To je bil prvi poskus Slovencev z demokracijo. Prisotnost okupatorja je onemogočila, da bi kočevski kongres dobil resnično demokratični značaj, saj so mnogi delegati prišli iz krajev, ki so bili v nemških rokah in očitno tam ni bilo nobenih volitev. Vendar lahko rečemo, ne da bi se spuščali v podrobnosti, da je to bilo resnično predstavništvo vseh slovenskih sil odpora, ki so se zbrali v Kočevju in se lotili posla na demokratični način", je menil poročnik Wuchinich. Zasedanje SNOS v Črnomlju februarja 1944 je ocenil kot prvi tovrstni nacionalni parlament v Hitlerjevi Evropi. Navedel je vsebino sprejete deklaracije o pravicah, resolucijo o Sloveniji kot federalni enoti v federativni Jugoslaviji in še celo vrsto drugih resolucij.

"Dosežki tega parlamenta in njegovi osnovni zakoni v Hitlerjevi Evropi so bili vse, kar bi si kak Amerikanec želel ali pričakoval. Navdušenje ljudi ob tem parlamentu je bilo brezmejno. Vendar pa je eno postaviti takšno vlado na papir, drugo pa doseči njeno delovanje v praksi", je pribil avtor poročila. Podrobneje je opisal svoje vtise o lokalnih volitvah na osvobojenem ozemlju. "Prepričan sem, da bodo Slovenci vedeli, kaj naj počno z demokracijo, ker so plačali dovolj visoko ceno v krvi, da ji bodo dali resnično vrednost." Wuchinich ni pri volitvah, ki jih je opazoval, srečal niti enega vojaka ali oficirja. Volilno pravico so imeli le prebivalci. Wuchinich ni skrival svojega občudovanja in zanj je vse to bilo dokaz, da je demokracija cilj in praksa partizanskega gibanja.

Vztrajno je raziskoval, kako je s komunistično ideologijo med ljudmi v Sloveniji. Na zidovih je videl rdeče zvezde, parole "Živel maršal Stalin", "Živela Sovjetska zveza" in "Živela Rdeča armada", več pa je bilo parol o Titu, Osvobodilni fronti in novi federativni Jugoslaviji. "Ne smemo pozabiti, da je komunistična partija jedro partizanskega gibanja", je zapisal in da je večina "vodilnih političnih elementov" izobražencev iz Ljubljane. Ugotovil je, da komunisti svojih idej ne skušajo vsiljevati in da je komunistična partija sledila liniji nacionalizma, ki jo slovensko ljudstvo razume. "Govoril sem z mnogimi komunisti in oni nočejo nobenega vmešavanja v svoje notranje zadeve, tudi sovjetske Rusije ne", je poudaril poročnik Wuchinich. "Komunistom gre priznanje za njihovo vodenje in pomoč pri izgradnji gibanja v narodu s konservativnimi kmeti, zelo pobožnimi in primitivnimi v političnem razmišljanju. [...] Komunisti v Sloveniji ne vzbujajo strahu, ki običajno prevladuje v zahodnih deželah. [...] Ljudje razumejo klic po svobodi in ne vprašujejo, kdo je komunist in kdo ni. Vprašujejo pa, kdo se bojuje za svobodo in kdo

ne. Na tej osnovi komunisti uživajo priljubljenost in zaupanje, ki ga nima nobena druga politična stranka." Opozoril je, da bo povojna Slovenija vključevala Primorsko in Koroško in da se često omenja tudi tržaško vprašanje.

Poročal je, da se je po uspešni invaziji v Evropo in ob vedno številčnejših preletih zavezniških letal, ki so bombardirala Avstrijo in Nemčijo, ugled zaveznikov v očeh partizanov zelo povečal ter da so partizani z navdušenjem sprejeli rusko misijo. Opazil je, da so se zelo začudili, ker so morali sovjetske oficirje naslavljati z gospodi ter da je ruski polkovnik Patrahalcev večkrat odkritosrčno kritiziral določene vojaške pomanjkljivosti slovenskih partizanov.

"Slovenci ne bodo sledili Rusiji niti ne Ameriki. Našli bodo pot med obema, ki bo zagotovila zasebno podjetništvo, celovit razvoj, hkrati pa ne bodo dovolili pretirane brezposelnosti. Ne bodo sledili državnemu planu Rusije [...] Popolnoma zaupam, da bo nova Slovenija demokracija, v kateri komunisti ne bodo skrajneži, pač pa trezni in realistični. Tudi njih so izučile težke izkušnje", je zaključil svoje poročanje o političnih razmerah v Sloveniji poročnik Wuchinich.

V posebnem poročilu na petnajstih straneh je Wuchinich opisal in analiziral vojaško situacijo v Sloveniji. Dotaknil se je mobilizacije Slovencev v nemško vojsko in ocenil število okupatorskih vojakov na slovenskem ozemlju. Zapisal je, da so Nemci v svoje oborožene sile mobilizirali šestdeset do sedemdeset tisoč Slovencev, okupacijske sile so štejele 70.000 mož z vseh vetrov; le vsak peti oziroma kasneje vsak deseti okupatorski vojak je bil po njegovih podatkih Nемец. Glede stanja na "fronti" je poročal, da drže Nemci linije komunikacij in so v glavnem v defenzivi, dobro oboroženi, oblečeni, izurjeni in motorizirani, z dobrimi radijskimi zvezami ter da so nemški vojaki še vedno dobri borci. V Sloveniji ni nobene obrambne linije za primer zavezniške invazije, ki bi usklajena s partizanskimi silami vsekakor uspela. O železniškem prometu pa da na glavnih linijah teče samo podnevi. Glede ujetih sovražnikovih vojakov je zapisal, da partizani praviloma streljajo vse ujetnike.

Wuchinich je ocenjeval, da je v Sloveniji 18.000 borcev partizanov in 13.000 miličnikov, kot je imenoval pripadnike Narodne zaščite. Če bi imeli dovolj orožja, je menil, bi lahko brez težav zbrali 80-100.000 borcev.

O partizanskem načinu bojevanja je poročal, da se partizani rajši borijo ponoči in da večje prikrivajo položaje strojnic in topništva. Poznajo deželo in ne potrebujejo zemljevidov. Partizani načrtujejo dve diviziji, ki bi izključno napadale nemške linije komunikacij. Nemci bolje nadzorujejo Primorsko kot Dolenjsko, zelo dobro pa Štajersko, Gorenjsko in Koroško. Sporočil je, da bi partizani nujno potrebovali protitankovsko orožje, eksploziv, posebna pa zdravila. Menil je, da je partizansko vojsko nemogoče oskrbovati po zraku ter da bi v ta namen potrebovali varno mostišče ob obali. Omenil je tudi partizansko vojaško šolstvo in da je bila največja partizanska vojaška šola v Metliki, kjer je bil pouk po osem ur dnevno, tečaji so trajali šest do osem tednov, radijski pa tri mesece in da te šole ne zagotavljajo vojaškega čina, kajti ta se dobi samo na bojišču.

Poročal je tudi o pogajanjih Nemcev s partizani in omenil, da so se Nemci s partizani poskušali sporazumeti dvakrat, a neuspešno; prvič januarja 1944 v Mokronogu in konec februarja 1944 s pomočjo profesorja iz Ljubljane.

Partizanska obveščevalna služba januarja 1944 ni mogla pozitivno identificirati niti ene nemške divizije in sleherni nemški tank je bil zanje Tiger. Ščasoma so se vojaški obveščevalni podatki tako kopičili, da jih je bilo zelo težko spremljati.

V svojem zadnjem poročilu pa je poročnik Wuchinich pisal o načinu političnega vojskovanja, letakih, časopisih, radiu in belogardistični propagandi. "Belogardistični časopisi nimajo nobene vojaške vrednosti, razen družinskih vesti", je zapisal. Wuchinich je videl le en partizanski letak, namenjen nemškemu vojaku. "Za partizanske pojme je najboljša propaganda proti Nemcem krogla", je zapisal. Poročal je o partizanski obveščevalni službi, za katero je menil, da je odlična, saj je zbrala mnogo osebnih podatkov o nemških poveljnikih garnizij. Navedel je primer, da je nemški major na Jančah 2. julija 1944 dobil paket svoje žene, vendar je bil ta dejansko partizanska pošiljka z razstrelivom, ki je ubila njega in še šest njegovih oficirjev.

O odnosih do zaveznikov oziroma njihovih "medijev" je poročal, da uživa britanski BBC največji ugled, "Glas Amerike" pa ne, kajti prvi poroča o partizanih, drugi le o patriotih. Zavezniki bi morali posvetiti več pozornosti vsebini svojih propagandnih letakov, odvrženih iz letal, je opozoril. Zelo uspešen pa je bil večbarvni plakat z napisom "Zedinjeni", prav tako filmske novice in filmi, zavezniški časopis v slovenščini Zmaga itd.

Wuchinich je poročal tudi o partizanski propagandi in posebej poudaril, da ni nikoli slišal partizanov prepevati Internacionalo. Sam pa je bil v zadregi, ker je znal zgolj začetne verzije ameriške himne. Partizani na pohodu vselej prepevajo. Imajo tudi uradno vojaško muziko, se veselijo mitingov in plesa, ko se za zvoki harmonike slišijo regljanje strojnic in ogenj minometov.

Posebno pozornost je v poročilu posvetil tudi likovnim umetnikom in zborovanju kulturnikov v Semiču januarja 1944, slovenskim in partizanskim pesnikom in pisateljem, prvi novinarski konferenci v Metliki maja 1944, partizanskemu tisku, skritim tiskarnam. Priloženi so bili prevodi nemških propagandnih letakov in pamfletov "Z boljševizmom v smrt ali z Nemčijo do zmage". Nekaj beležk je napisal tudi o italijanskih in avstrijskih partizanih.⁶

Poročnik Desich je junija 1944 prinesel Wuchinichu pismo predpostavljene, polno hvale o pomenu, široki distribuciji njegovih poročil, zlasti o rudarstvu, industriji, letališčih, nemški protiletalski obrambi. Prvi je opozoril službo, da bodo Nemci okupirali Madžarsko. Glede Wuchinichevih poročil pa so menili, da jih je treba številčno omejiti in jih pisati bolj zgoščeno.⁷

* * *

Poročnik George Wuchinich je po skoraj osmih mesecih službovanja v Sloveniji 25. julija 1944 odletel s partizanskega letališča pri Nadlesku na Notranjskem v južno Italijo. Bil je odpoklican. V Uradu strateških služb je prišlo do notranje čistke, ki je bila najbrž povezana z različnimi pogledi na situacijo v Jugoslaviji.⁸

* * *

Urad strateških služb je v Kairu in nato v Bariju imel jugoslovansko sekcijo, ki ji je načeloval major Francis N. Arnoldy. Povsem nepričakovano je bil Arnoldy 4.

⁶ NARA, RG 226, E 108, B 73, F YUG, WASH-REG-INT-19.

⁷ NARA, RG 226, E 154, B 22, F 301, BARI-SI-PRO-12 Alum team.

⁸ Centralna OZNA za Jugoslavijo je razpolagala s podatkom, da urad OSS v Bariju podpira četniške elemente. Wuchinich naj bi bil odpoklican, ker je v svojih poročilih zanikal, da je v Sloveniji državljanska vojna. Dornik Šubelj, n.d., str. 112-113.

Julija 1944, torej na ameriški državni praznik neodvisnosti, razrešen dolžnosti. 7. julija je dobil potni nalog svojega naslednika poročnika Holta Greena za odhod v Alžir. Major Arnoldy nikakor ni mogel zvedeti, zakaj je bil pravzaprav razrešen dolžnosti in kasneje odpuščen iz tajne službe. Šef te službe za Balkan Robert Joyce mu je zgolj dejal, da ni sledil politiki State Departmenta, ne da bi to kakorkoli že obrazložil. Major Arnoldy je prispel v Washington D.C. 3. avgusta 1944 in poslal podrobno poročilo šefu tajne službe Whitneyju Shepardsonu. Slednjič se je konec avgusta pritožil še direktorju OSS, generalu Williamu Donovanu.⁹

Robert Joyce in Holt Green sta že julija in avgusta na kratko obvestila Urad strateških služb v Washingtonu o razlogih za odpoklic majorja Arnoldyja in to ponovila v začetku septembra. V jugoslovanski sekciji OSS da je vladal kaos, neučinkovitost, morala je bila nizka, varnost nikakršna itd. "On je bil dejansko tukajšnji predstavnik partizanov, bil je bolj partizan kot Tito", sta zapisala o majorju Arnoldyju.¹⁰

Franklin Lindsay, poveljnik zavezniške misije CUCKOLD na Štajerskem, pred koncem vojne pa ameriške misije pri štabu maršala Tita, je v svojih spominih, prevedenih tudi v slovenščino,¹¹ kritično primerjal kvaliteto Wuchinichevih poročil s poročili britanskega obveščevalca podpolkovnika Petra Wilkinsona. Zapisal je, da je Wuchinich gojil velike simpatije za partizane in nekritično sprejemal in posredoval njihove propagandne povzetke informacij.

Sir Peter Wilkinson, poveljnik britanske misije CLOWDER je v svojih spominih Wuchinicha označil kot "zagrizenega komunista, slovenskega Amerikanca, ki je delil kolonialne predsodke majorja Jonesa o britanskih oficirjih". Njegovo vedenje je opisal kot neotesano. V opombi pod črto je dodal, da ni čutil nobene simpatije zanj, ko je ta postal žrtev ene od protikomunističnih čistk senatorja McCarthyja.¹² Vendar v doslej znanih ameriških virih iz vojnega časa ni takšnih političnih oznak o v ZDA rojenemu ameriškemu oficirju srbskega porekla.

"Kapetan Wuchinich je zelo energičen, prizadeven in odkritosrčen oficir, ki priznava svojo privrženost partizanski stvari v Jugoslaviji. Kapetan Wuchinich se ponosno opredeljuje, ko je, kot misli, dobil ustrezen dokaz o pravičnosti in vrednotah Titovega boja. V taki vlogi avtor seveda ne more objektivno gledati na zamotano jugoslovansko prizorišče", je v oceni, namenjeni šefu tajne obveščevalne službe, zapisal D. DeBardeleben. Ker je ocenil Wuchinichevo poročilo kot "zanimivo, poučno in dokončnega značaja", je bilo zaželeno to posredovati brez uredniških posegov, potrebnih v primeru širše distribucije.¹³

Kapetan Wuchinich se je v pismu direktorju OSS generalu Donovanu odločno opredelil proti prihodu uniformirane ameriške obveščevalne misije podpolkovnika Roberta McDowella v štab Draže Mihailovića, flirtanju s četniki in ustvarjanju pogojev za državljansko vojno. "Rdeče zvezde partizanstva se ne razlikujejo od naših trinajstih zvezd in trakov osvobodilnega gibanja leta 1776, ko smo vzpostavili prvo

⁹ NARA, RG 226, E 165, B 8, F 80, BARI-SI-AD-1; E 154, B 19, F 256, BARI-S-OP-36, Major Arnoldy 28. 8. 1944 direktorju OSS Donovanu.

¹⁰ NARA, RG 226, E 136, B 29, F 309.

¹¹ Franklin Lindsay: Ognji v noči. Z OSS in Titovimi partizani v medvojni Jugoslaviji. Ljubljana 1998, str. 58-60.

¹² Peter Wilkinson: Foreign Fields. London, New York 1997, str. 156.

¹³ Kot op. 4; D., Debardeleben 30. 11. 1944 šefu SI.

svetovno demokracijo in to storili v času, ko je preostali svet bil monarhistični in so kralji še vedno bili modre krvi in svetniška bitja, je potrjeval Wuchinich."¹⁴

Dušan Biber

COMMANDING OFFICIER OF THE AMERICAN INTELLIGENCE MISSION ALUM ON
SLOVENIA 1043-1944

Summary

The first American officer of the secret intelligence service on the territory "under Tito's control" was Lieutenant, later Captain, George S. Wuchinich who commanded the Independent American Intelligence Mission 'ALUM' between 27 November 1943 and 25 July 1944. The fourteen member mission was composed of three American officers, four sergeants and seven Slovene volunteers who had been captured in Africa as soldiers serving in the Italian and German armies. During his stay in Slovenia, the mission sent more than 1,600 dispatches, several of which were lengthy, and received over 300. Final reports by Wuchinich comprise a total of 75.000 words.

The reports by the ALUM mission on the rescued American pilots shot down over Slovenia attracted much attention. The mission was the first to warn about German plans for the occupation of Hungary and forward data on German air-raid defences and results of the Allied bombing campaign. It gathered important meteorological, rail and road traffic data, as well as that on the political, military and economic situation in occupied Slovenia and on the liberated Partisan controlled territory. The paper highlights some of Wuchinich's assessments and experiences from his stay among the Slovene Partisans.

The extensive reports written by Captain Wuchinich after his return from Slovenia were evaluated as B-2, "usually reliable, probably true as to factual statements". OSS Head Office in Washington D.C. assessed them as "interesting, instructive and possessed of a definite character".

"Captain Wuchinich proudly takes sides after what he considers adequate proof of the justice and virtue of Tito's struggle. In such a role it is quite impossible for the author objectively to view the complex Yugoslav scene".

¹⁴ Prav tam, George Wuchinich direktorju OSS generalu Donovanu, 28. 11. 1944.